

MUHAMMED B. MAHMUD ET-TRABZONÎ EL-MEDENÎ'NİN SİYERLE İLGİLİ ESERLERİ

İbrahim EROL*

Eserleri

1. *Şerhu Esmâ-i Ashâb-ı Bedr*

Eser Trabzonî'nin siyerle alakalı iki eserinden biri olup Bedir savaşına katılan sahabenin isimleri hakkında kaleme alınan bir risalenin şerhidir. Eserin Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, nr. 1032, 63b-173b'de, Süleymaniye Ktp. Atıf Efendi, nr. 1768, 51a-124a'da ve Hacı Selim Ağa Ktp. Hacı Selim Ağa, nr. 810'da kayıtlı üç nüshası mevcuttur. Bu nüshalar incelendiğinde eserin aslının kime ait olduğuna dair net bir bilgi bulunamamıştır. Fakat giriş kısmı, ashâbın isimlerinin alfabetik şekilde sıralanışı gibi hususlar dikkate alındığında eser, İBB Atatürk Ktp. Osman Ergin, nr. 297.9/967, 13b-48b'de kayıtlı müellif kaydı olmayan *Risâle fi Ehl-i Bedr* isimli risâle ile büyük oranda örtüştüğü görülmüştür. Süleymaniye Ktp. Nr. 1032'de kayıtlı risâlenin sonunda bu şerhin müstensihinin Ahmed b. Muhammed et-Trabzonî olduğu kaydı düşülmüş ve kendisinin dönemin meşhur hattatlarından İsmail Zühdi'nin (ö. 1144/1731)¹ öğrencilerinden olduğu belirtilmiştir. Bundan hareketle Osman Ergin, nr. 297.9/967'deki *Risâle fi Ehl-i Bedr*² adlı müellif kaydı olmayan risâlenin müellifinin İsmail Zühdi olduğu düşünülebilir. Zira bu risâle incelendiğinde ancak bir hattatın kaleminden çıkabilecek netlikte nesih hattıyla kaleme alındığı görülmektedir. Fakat Trabzonî'nin, Muhammed b. Mahmûd el-Medenî isimlerinin baş harfleri olan üç adet "mîm" harfini genelde eserlerinin sonuna bir imza niteliğinde koyduğu iddia edilmiştir.³ Osman Ergin, nr. 297.9/967'deki nüshanın sonunda üç adet "mîm" harfi bulunmaktadır.⁴ Bunun Trabzonî'yi temsil ettiği düşünüldüğünde eserin aslının yine kendi tarafından telif edildiği daha sonradan da bir hattata yazdırıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Trabzonî başta ilmî çalışmalarının ve tüm gayretlerinin başarıyla itmamı için Allah'ın ismiyle başlanması gerektiğine dair izahlar yaparak konuya girmektedir. Daha sonra Bedir ashâbının faziletine dair açıklamalarda bulunan müellif İslâm'ın şeref ve izzet bulmasını Bedir savaşıyla ilişkilendirmiştir. Zira Bedir günü üç yüz kişilik Müslüman askerlerin karşısında Hz. Peygamber Mekkelilerin bin kişiden oluşan askerlerini görünce çadırına dönerek şöyle dua ettiği rivayet edilmiştir: "*Ey Allah'ım! Bana olan vaadini ihsan eyle. Allahım bana zafer nasip et. Ey Allahım! Eğer ehl-i İslâm'ın bu topluluğunu helak edersen, artık yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacak.*"⁵ Trabzonî, bu duası sebebiyle Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e ve Bedir Ashabına yardım için melekleri görevlendirdiği yorumunda

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Ana Bilim Dalı.

¹ İsmail Zühdi adında iki meşhur hattat olup birincisi 1731'de diğeri ise 1806'da vefat etmiştir. Bunlardan ilki Eski, ikincisi ise Yeni lakabıyla anılmaktadır. Krş. M. Uğur Derman, "İsmail Zühdi" (Eski), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/124-125. Ayrıca bk. Derman, "İsmail Zühdi" (Yeni), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/125-126.

² Adı geçen risâle İBB Atatürk Ktp. Osman Ergin, nr. 297.9/967, 13b-48b'de kayıtlıdır. İsimlerin yazılı bulunduğu kitapçıkta ilk olarak nesih hattıyla Allah'ın isimleri, Hz. Peygamber'in isimleri ve Ashâb-ı bedrin isimleri yer almaktadır.

³ Seyyid Mahmûd Dugaym, "el-Mahdûdât elletî kâbelehâ eş-Şeyh et-Trabzonî el-Medenî", *el-Hayât Gazetesi* (10 Eylül, 2009).

⁴ *er-Risâle fi Ehl-i Bedr* (İBB Atatürk Ktp. Osman Ergin, 297.9/967), 34a.

⁵ Hadisin farklı rivayetleri için bk. Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Câmi' u's-sahîh (Sahîh-i Müslim)* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Cihâd", 58; Ebubekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-musannef*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût (Beyrût: Dâru't-Tâc, 1989), 6/58.

bulunmuştur. Ayrıca yardım için inen meleklerin sayısı hakkındaki rivayetleri değerlendiren Trabzonî, Bedir savaşı boyunca meleklerin kademe kademe indiği yorumunu yapmıştır. “*Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da “Ben size ard arda bin melekle yardım ediyorum” diye cevap vermişti.*”⁶ Ayetinde geçen مردفين kelimesi ardı sıra gelmek, tamamlamak, ilave etmek, eklemek vb. anlamlara⁷ geldiğini belirtmiş ve ilk etapta bin meleğin geldiği, daha sonra bu sayının üç bine tamamlandığı yorumunu yapmıştır.⁸

Trabzonî eserin asıl adının *er-Risâle fî Ehl-i Bedr* olduğunu zikretmekle birlikte “Ehl-i bedr” ibaresini kübrâ, ‘uzmâ gibi sıfatlarla vasfetmiştir. Daha sonra “Bedir” kelimesinin nereden geldiğine yönelik açıklamalar yapan müellif, bu ismin Bedr b. Nazır Kinâne’ye nispetle bu isimle anıldığını zikretmiştir. Bunun yanı sıra bu bölgede bulunan kuyu veya kuyuların bolca suya sahip olmalarından dolayı bölgenin bu isimle anılmış olabileceği üzerinde durmuştur.⁹

Bedir gününe “Yevm-i Furkân” da denilme sebebi üzerinde duran Trabzonî “furkân” kelimesinin tahlili üzerinde durmuştur. “*Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah Bedir’de size yardım etti...*”¹⁰ âyetini İbn-i Kesîr’in yorumlarıyla ilişkilendirmiştir. Bedir günü Müslümanlar hem sayıca hem de sahip oldukları teçhizat bakımından oldukça zayıf olmalarına rağmen iman, sabır ve sebatlarından dolayı Allah’ın yardımına mazhar olmuş ve zafere ulaştırılmak suretiyle düşmanlarından kurtarılmışlardı. Bu savaşla birlikte Müslümanlar siyasi, askerî ve ictimaî bakımdan ilk kez müşriklerden bağımsız, güçlü ve onurlu bir toplum olduklarını kanıtlamışlardır.¹¹ İki topluluk arasındaki bu farkı ortaya koyması bakımından bu güne “Furkân” adı verilmiştir.¹²

Metnin aslında bulunan; “*Allah Bedir ashabi sebebiyle İslâm’ı yeryüzüne yaydı*”¹³ ibaresinin şerhinde o, İslâm’la tanışıp Müslüman olan insanların bu amellerinden Bedir ehlinin bir katkısı bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca onlar olmasaydı kimsenin İslâm’ın kokusunu dahi duyamayacağını, ne Kur’ân’ın ne de Sünnet’in bilinebileceği kanaatinde olduğunu bildirmiştir.¹⁴ Akabinde Bedir ehlinin tümünün cennet ehli olduğuna yönelik izahlarda bulunan Trabzonî’ye göre Kur’ân ve Sünnet’e ittiba eden Müslümanlar bu konuda müttefiktirler. Bedir Savaşına katılan Hâtıb b. Ebû Belteâ isimli sahabînin kölesi Hz. Peygamber’e gelerek ondan şikâyetçi olmuş ve onun cehennemlik olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Bedir ve Hudeybiye’de bulunan hiçbir Müslümanın cehenneme girmeyeceğini belirtmiştir.¹⁵ Aynı sahabî ayrıca orada yaşamakta olan ailesinin can güvenliğinden korktuğu için Mekke’nin fethi için yapılan hazırlıkları müşriklere bildiren bir mektup yazmış, bu mektup daha sonra Hz. Peygamber tarafından ele geçirilmiştir. Ailesinin güvenliği için böyle bir girişimde bulunduğunu anlatan Hâtıb’ı Hz. Peygamber affetmiştir. Fakat Hz. Ömer’in onun öldürülmesini teklifi üzerine Hz. Peygamber Hâtıb’ın Bedir’de bulunduğunu hatırlatmış, Allah Teâlâ’nın Bedir ehlini bağışlayacağını bildirmiştir.¹⁶ Konu

⁶ *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, Halil Altıntaş-Muzaffâr Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).

⁷ İbn Manzûr Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn b. Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânü’l-Arab*, thk. Abdullah el-Alaylî (Beirut, Dâru Lisâni’l-Arab, t.y), 2/1153.

⁸ Mehmed Medenî et-Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr* (Süleymaniye Ktp. Atıf Efendi, 1768), 2b-3a.

⁹ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 3b.

¹⁰ Âl-i İmrân, 123.

¹¹ İbrahim Çelik, “Furkân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/220-221.

¹² Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 3b.

¹³ *er-Risâle fî Ehl-i Bedr*, Osman Ergin, 297.9/967, 13b.

¹⁴ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 3b.

¹⁵ Geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, “Hâtıb. B. Ebû Belteâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/444-445.

¹⁶ Bozkurt, “Hâtıb. Ebî Belteâ”, 16/444-445.

hakkında başka rivayetleri de serdeden Trabzonî ancak Rafizîlerin ve Hâricîlerin bunu inkâr ettiklerine işaret etmiş bu iki fırkanın Kur'ân ve Sünnetten hakkıyla nasiplerinin olmadığını altını çizmiştir.¹⁷

Ashab-ı Bedir hakkında yapılan çalışmaların maksadı hakkında bilgi veren Trabzonî bu isimlerin tadat edilmesinin amaçlarından birinin de tevessül olduğu söylemiştir. Tasavvufî bir kavram olan tevessülün de “takarrub” yakınlaşma anlamı¹⁸ içerdiğine dikkati çekmiş ardından bu kavramın İslam tarihindeki örneklerini serdetmiştir. Hz. Ömer zamanında kıtlık sebebiyle Hz. Peygamberin amcası Hz. Abbas'la yağmur duasına çıkmış onunla tevessül edilerek şöyle dua edilmişti: “*Allahım! Biz sana Nebimiz ile tevessülde bulunuyorduk ve sen de bize yağmur gönderiyordun. Şimdi de Nebimizin amcası ile sana tevessülde bulunuyoruz. Bize yağmur yağdır.*”¹⁹ Trabzonî'ye göre Hz. Peygamberle ve amcasıyla tevessülün caiz olduğunu gösteren bu ve benzeri hadisler aynı zamanda Bedir ashabıyla da tevessül edilmesinin caiz olduğuna işarettir. Ona göre bir kimsenin Bedir ashabından olduğunda ihtilaf olsa dahi o kimsenin sahâbî olması sebebiyle yine de tevessül caizdir.²⁰ Bu bilgileri verdikten sonra şerhin sonlarına doğru tekrar konuya değinen Trabzonî Ashâba değer veren her Müslümanın Bedir ehlinin isimlerini zikrederek tevessülde bulunmaları gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Hicaz'a gidebilmenin kendisine nasip olması niyetiyle böyle bir çalışmayı kaleme aldığını belirten Trabzonî, bir nevi kendisinin tevessülde bulunduğu işaret etmiştir.²¹

Bedir ashâbının isimlerini izah ederken faydalandığı eserleri zikreden Trabzonî pek çok siyer ve tarih kitaplarını incelediğini, hadis kitaplarından da istifade ettiğini belirtmiştir. Bunlar arasında İbn-i Hacer el-Askânî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Şemseddin şâmî eş-Şâfîî'nin (ö. 942/1536) *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sûreti hayri'l-'ibâd (Sûreti's-şâmi)*, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Tecridü esmâi's-sahâbe*, İbn Abdü'l-Berr en-Nemerî'nin (ö.) *el-istî'âb fî marifeti ashâb* adlı eserlerini zikretmiştir.²²

Trabzonî daha sonra Bedir ashabının isimlerini sıralarken belirlediği usulü izah etmeye çalışmıştır. Buna göre eserin müellifi Bedir ashabını belirlerken pek çok siyer kitabından istifade ettiğini ve isimlerin anlaşılması için harf tertibi metodu izlediğini belirtmiştir. Buna göre üzerinde “ق” harfî bulunan isimler siyer kitaplarının, üzerinde ittifak ettiği isimlerdir. Üzerinde ihtilaf edilen isimler ise “ك” harfiyle gösterilmiştir. Muhacirler “ر”, Evs kabilesinden olanlar “س”, Hazrec Kabilesine mensup olanlar “ج”, Evs ve Hazrec kabilelerinden hangisine ait olduğu bilinmeyen veya şüpheli olanlar “طص”, mazeretleri sebebiyle Bedir gazvesine gelemeyen fakat savaşın ganimetinden kendilerine pay verilenler –ki bunlara hükmî Bedir ehli de denilmektedir- “ح”, şehit olanlar “د”, Buhârî'nin rivayetinde geçen isimler –ki bunlar kırk beş kişiden müteşekkildir- “خ” ile işaretlenmiştir. Bunun yanı sıra Medinelî olmadığı halde Ensar'la ahitleştiği (halîfu'l-bedr)²³ için Bedir'e katılanlar “حص”, Muhâcîr ve Ensardan olduğu bilinmeyenler “مج” rumuzu ile belirtilmiştir.²⁴

¹⁷ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 3b-4a.

¹⁸ Sözlükte kendisiyle başkasına yakınlık kurulan şey, yakınlık, sebep ve vasita anlamlarına gelmekle birlikte ıstılahta, ibadet ve ilimle Allah'ın yoluna ittiba, Allah'ın razı olduğu amelle ona yakınlık kurma ve Allah'a yaklaşmak için vesileye tutunma, onu yapma ve terk etmeme manası taşımaktadır. Bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3/927; Rağîb el-İsfahânî, *el-Mi'fredât*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 870; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Merkezü'l-buhûsi ve'd-Dirâseti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2001), 8/403.

¹⁹ Buhârî, “İstiskâ”, 3.

²⁰ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 4b.

²¹ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 112a-112b.

²² Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 112b.

²³ Hilf Câhiliye döneminde iki kabile arasında veya bir kimse ile başka bir kabile arasında savunma ve mazlumun hakkını arama konusunda işbirli yapma gibi hususlarda yapılan ahitleşmeyi ifade etmektedir. Bk. Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 29-30.

²⁴ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*, Atıf Efendi, 5a-5b.

Trabzonî daha sonra Bedir savaşına katılan mücahitlerin sayısı konusundaki rivayetlere ve tartışmalara değinerek bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Buna göre; Hz. Peygamber Bedir için ilk çağrışı yaptığinde mücehhez şekilde ona icabet edip gelen mücahitlerin sayısı üç yüz on dört kişidir. İkinci çağrısında bu sayı üç yüz on beşe yükselmiştir. Daha sonra bu sayı üç yüz on dokuza veya daha fazla bir rakama yükselse de İbn Ömer, Enes b. Mâlik gibi yaşları küçük olması sebebiyle savaşa katılmaktan men edilenler ve mazeret beyan edip gelemeyenler sebebiyle sayı tekrar üç yüz on beşe inmiştir.²⁵ Fakat Bedir savaşına katıldığı kesin olanlar, isimleri üzerinde ihtilaf bulunanlar ve Akabe biatlerine katılanların isimleriyle birlikte Trabzonî altı yüz sahabenin ismini şerh ettiği görülmektedir.

Bedir ashabının isimleri lügavî olarak harf sırasına göre tertip edilmiş olup “hemze/ء” ile başlamakta “Yâ /ي” harfiyle son bulmaktadır. Fakat ilk sırada Hz. Peygamber’in adı zikredilmiştir. Eserin şârihi Trabzonî bunun doğru ve gerekli bir usûl olduğunu, teberrüken ve saygıdan dolayı adının öncelikle yazılması gerektiğini ifade etmiş, Hz. Peygamberin “seyyidü’l-muhâcirin” sayıldığını vurgulamıştır. Akabindeyse onu ecdadının isimlerini Adnân’a kadar sıralamıştır.²⁶

Diğer isimleri şerh ederken Trabzonî önce o sahabînin adını zikretmekte sonra bu ismin nasıl okunması gerektiğini harflerini ve hareketlerini belirterek izah etmektedir. Daha sonra bu sahabînin farklı künyelerini, mensup olduğu kabileyi zikretmektedir. Şayet kendisinden hadis rivayet edilmişse onun içinde bulunduğu isnad zincirlerini de sıralamaktadır. Ayrıca kaynakların zikrettiği bariz bir vasfı varsa veya Hz. Peygamber tarafından kendisine özel bir görev verilmişse bunu da metne dâhil etmiştir. Bedir savaşının dışında katıldığı başka savaşları da metinde belirten Trabzonî, sahabînin şehadeti hakkında da bilgiler serdetmiştir. İncelediği kimseler hakkında ince ayrıntıları dahi zikretmeye çalışan müellifin sahabî konusunda hassas davranması câlib-i dikkattir.

Trabzonî, şerhi uzun bir çalışma sürecinden sonra 1174/1760-61 yılının Zilhicce ayının sonlarına doğru tamamladığını belirtmiştir. Müstensih Ahmed b. Muhammed et-Trabzonî ise bundan bir yıl sonra 1175/1762’de eseri aslına uygun şekilde istinsah ettiğini metnin sonuna eklemiştir.²⁷ Osman Ergin, nr. 297.9/967, 33b’de bulunan ve şerhin aslı olduğu düşünülen nüshanın sonunda Bedir ashabının isimleriyle bir tevessül duası tertip edilmiş olup Trabzonî’nin bunu şerhe koymadığı görülmüştür. Sözü edilen nüshadaki dua şöyledir: “*Ya Rabbi! İhtiyaçlarımızın giderilmesini, işlerimizin kolaylaşmasını, bize zararı dokunan şeylerden felah bulmamızı Hz. Peygamberi ve Ashâb-ı Bedr’i vesîle kılarak senden niyaz ediyoruz.*”²⁸ Trabzonî ise bu duanın yerine; “... ve onlar derler ki: *Bizi bu nimete kavuşturan Allah’a hamdolsun. Allah bize bahşetmeseydi biz kendiliğimizden elde edemezdik...*”²⁹ Ayetiyle şerhi tamamlamıştır.

²⁵ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*; Atıf Efendi, 5b.

²⁶ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*; Atıf Efendi, 6a-6b.

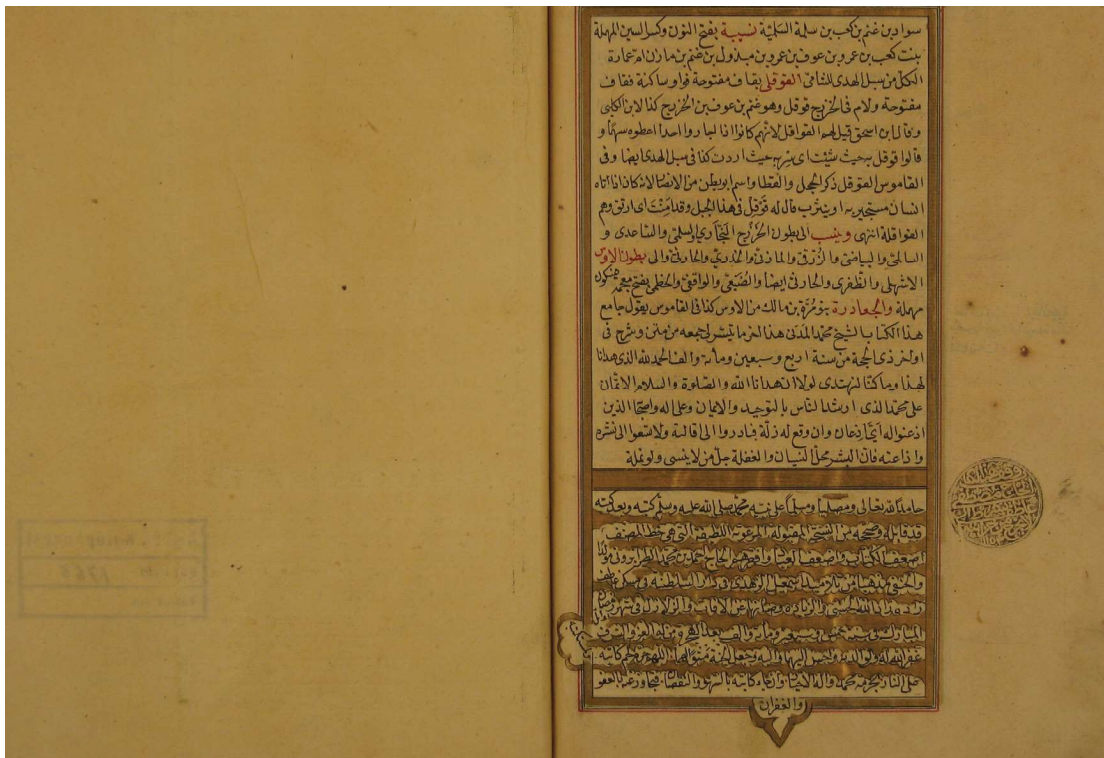
²⁷ Trabzonî, *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*; Atıf Efendi, 119a.

²⁸ *er-Risâle fi Ehl-i Bedr*; Osman Ergin, 297.9/967), 33b.

²⁹ el-A’râf, 7/43.

Resim 1: Şerh-u Esmâ-i Ehl-i Bedr Risalesi'nin ilk varakları

Resim 2: Şerh-u Esmâ-i Ehl-i Bedr Risalesi'nin son varacağı

2. Cem‘u‘l-Fusûl ve‘l-Fevâid

Eser Muhammed b. Mahmûd el-Medenî et-Trabzonî'nin genelde İslam Tarihi özelde ise Kâbe ve siyerle ilgili en hacimli telifi olma özelliğine sahiptir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, nr. 1050.01, vr. 1a-77b'de kayıtlıdır. Hatime kısmından eserin müellif hattı olduğu ve 1194/1780 yılının Şaban ayında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Eser kırık/şikest talik ile kaleme alınmış olup aynı nüshanın 78a-256b varakları arasında müellifin 'Ucâletü'z-zâd fi şerhi Zühri'l-meâd fi mu'ârazati bânet Sü'âd³⁰ adlı eseri de mevcuttur.

Cem‘u‘l-fusûl müellif tarafından üç ana başlık altında tasnif edilmiş, fevâid adı altında da siyerle alakalı muhtelif konular ele alınmıştır. Eserin başında konu başlıklarını gösteren bir de mündericât kısmı mevcuttur. Konular bu ana başlıklar altındaki küçük/alt başlıklar etrafında incelenmiştir. Birinci ana başlıkta tarihi süreçte Kâbe ve imarı ile ilgili bilgiler ele alınmıştır. İkinci ana başlık Kâbe'nin isimleri adını taşısa da alt başlıklarda burayı ziyaret edip tavaf yapan peygamberler üzerinde durulmuştur. Üçüncü ana başlıkta ise Hz. Peygamberin Hz. Adem'e kadar olan şeceresi ele alınmıştır.³¹ Müellif ana başlıkları "bâb" olarak isimlendirmiş olup bazen alt başlıklarda da "bâb" ifadesini kullanmıştır.

Birinci bâb: Bu bölümde Trabzonî Kâbe'nin ilk inşasından başlayarak sonraki dönemlerde tekrar eden imar süreçlerini ve bunlara vesile olan kimseleri ele almıştır. Bu bağlamda Kâbe'nin ilk olarak Allah'ın emri ile melekler tarafından yeryüzünde inşa edildiği bilgisini vermiş ve konu hakkındaki rivayetleri değerlendirmiştir. Tavaf esnasında Şam'dan gelen bir hacı Ali b. Hüseyin'e ilk tavaf ne zaman, nasıl ve kimler tarafından yapıldığını sormuş, o da şu izahı getirmiştir: Allah meleklerle; *Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım*³² dediğinde melekler de; "Yâ rabbi! Bizden başka bir halîfe mi? Yeryüzünde kan döken, fitne çıkaran birbirine haset eden kimseler mi? Oysa biz fitne çıkarmıyor, birbirine buğz etmiyoruz. Sana hamd edip seni takdis ediyoruz dediler. Daha sonra melekler bu sözlerinden dolayı pişmanlık duyup Arş'a sığınıp tavaf etmeye başlar ve Allah'ın gazabından korkarak ağlayıp yakarmaya devam ettiler. Bunun üzerine Allah onlara rahmetiyle muamelede bulundu ve Arş'ın altında kırmızı yakuttan bir ev yarattı. Kur'ân'da "Beytülm'amûr³³ olarak adı geçen bu evin bir diğer adı da "ed-Durâh'tır" ki günde yetmiş bin melek burayı ziyaret eder. Bu olaydan sonra Allah Teâlâ meleklerden yeryüzünde de buna bunun benzeri bir beyt/ev inşa etmelerini ve yeryüzündeki müminlerin tıpkı semâ ehli gibi bu evi tavaf etmelerini istemiştir.³⁴

Trabzonî ikinci olarak Kâbe'nin Hz. Adem ve Hz. Havva tarafından tekrar inşa edildiğini, tamir ve tadilat işlerinin Hz. Adem'den sonra evlatları tarafından devam ettirildiğini belirtmiştir. Hz. Nûh'a kadar geçen süreçte doğa olayları sebebiyle Kâbe'nin pek çok kez yıkılıp yeniden tamir edildiğini belirten müellif Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından yeniden inşa edildiği bilgisini vermiştir. Bu sırada Hz. İbrahim'in yetmişli yaşlarda olduğunu söyleyen müellif daha sonra Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in bölgeye gelişini, yerleşmelerini, zezem suyunun bulunmasını hikâye etmiştir. Ezrakî'nin rivayetlerini esas alan Trabzonî Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Kâbe'nin duvarlarını dokuz zira' yüksekliğinde ve iki kapısı olacak şekilde inşa ettiklerini rivayet etmiştir.³⁵

³⁰ Eser için bk. Sefer Yıldırım, *Mehmed et-Trabzonî'nin 'Ucâletü'z-zâd fi şerhi Zühri'l-meâd fi mu'ârazati bânet Sü'âd Adlı Eseri (İnceleme-Tahkik)* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023).

³¹ Muhammed b. Mahmûd el-Medenî et-Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl ve'l-fevâid* (Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, 1050.01), 1b.

³² *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Bakara, 2/30.

³³ et-Tür, 52/4.

³⁴ Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Duheys (Mekke: mektebetü'l-Esedî, 2015), 71-72.

³⁵ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 64.

Kâbe'yi imar edenler arasında Amâlîka ve Cürhüm kabilelerinin adını zikreden müellif bu kavimlerin bölgeye gelişini ve bu arazide yerleşmelerini konu edinmiştir.³⁶ Hz. Peygamber'in baba tarafından dördüncü dedesi olan Kusay b. Kilâb'ın Kâbe'yi imar etmesinden bahseden müellif Kusay'ın bölgenin emiri vazifesine gelmesinden bahsetmiştir. Kusay bölge halkından para toplayıp önce Kâbe'yi yıktırması daha sonra kendi dönemine kadar yapılmış olan tüm imar faaliyetlerinden daha güzel ve modern şekilde binayı yeniden inşa etmiştir.³⁷ Daha sonra Kâbe'nin yangınlar, su baskınları ve hırsızlık gibi nedenlerden dolayı yıkıldığını ve duvarlarında çatlaklar oluştuğunu, bu sebeplerden dolayı Kureyşliler tarafından birkaç kez yeniden yapıldığını nakletmiştir. Bu tadilatların birinde Hz. Peygamber'in de bulunduğu ve bu sırada otuz beşli yaşlarda olduğu da rivayetler arasındadır.³⁸

Abdullah b. Zübeyr'i (ö. 73/692) dokuzuncu sırada zikreden müellif onun Kâbe'yi imar faaliyetlerini açıklamaya başlamadan önce Hz. Peygamber'in beytin Hz. İbrahim dönemindeki aslına uygun şekilde yapılması temennisini izah etmeye çalışmıştır. Buna göre Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye hitaben: "Ey Aişe! Şüphesiz senin kavmin Cahiliye dönemine yakın bulunmamış olsaydı Kâbe'yi yıktırıp İbrahim'in temelleri üzerine yeniden yapılmasını emrederdim."³⁹ Buyurmuştur Trabzonî, Müslimden gelen ve aynı manayı ifade eden başka bir hadisin ravîleri arasında Abdullah b. Zübeyr'in de bulunduğunu söylemiştir.⁴⁰ Onun bu hadisin isnad zincirinde bulunması Hz. Peygamberin bu konudaki düşüncesinden haberdar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Mervân b. Hakem dönemindeki muhasarada Kâbe'nin tahrip edilmesi sebebiyle Abdullah b. Zübeyr beyti yıktırıp yeniden tamir ettirmiştir. İbn Zübeyr'den sonra bazı hacılar tarafından Kâbe üzerinde küçük çapta tamiratlar yapıldığı bilgisi de eserde yer almaktadır.⁴¹

Kâbe'nin imarında tasarrufu olanları sıralayan müellif on birinci sırada Kânûnî Sultan Süleyman'ı zikretmiştir. Onun döneminde 959/1551-52 senesinde Ebu's-Su'ûd Efendi'nin fetvasıyla Kâbe'nin çatısı tamir edilip duvarlar Mekke'de bulunan Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî ulemasının huzurunda tezyin edilmiştir.⁴² IV. Murad zamanındaki imar faaliyetleri de eserde ele alınmıştır. O dönem de Mekke'de daha önce görülmemiş derecede şiddetli bir fırtınanın çıktığı ve Kâbe'nin duvarlarının yıkıldığı bilgisine değinilmiş padişahın emriyle Mısır valisi Mehmed Ali Paşa bölgeye usta, mimar ve para desteğinde bulunmuştur.⁴³

İkinci bab: Bu bölümde tarihi süreçte Kâbe'ye verilen isimler müellif tarafından tadat edilmiş, ilgili âyetler ifade edilip bazıları hakkında da kısa izahlar getirilmiştir. İlk isim olarak Kâbe zikredilmiş yapısı itibariyle küp (كعب) şeklinde olması hasebiyle bu isimle anıldığına işaret edilmiştir.⁴⁴ Sonra sırasıyla Bekke, Beytü'l-harâm, Kâdis, Nâzir, el-Beytü'l-atîk, Beniyye, ed-Devvâr isimleri sıralanmıştır.⁴⁵

Bu bölümde Kâbe'yi tavaf eden melekler, Hz. Âdem ve diğer peygamberler zikredilmiştir. Ezrakî'den rivayetle Trabzonî, Hz. Âdem'in Kâbe'yi tavaf ederken meleklerle görüşüp konuştuğundan bahsetmiştir. Bu konuşmada Hz. Âdem'in dünyaya gönderilmesinden iki bin yıl önce meleklerin Kâbe'yi tavaf

³⁶ Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 2a-7b

³⁷ Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 8a; İbn Hişâm Ebû Muhammed b. Cemâlüddîn b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî (Beyrût: dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990), 1/143-144.

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/218-221; Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *Sîratü'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-mezi'dî (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 153-157; Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 8b-11a.

³⁹ Buhârî, Hac, 42.

⁴⁰ Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 13a.

⁴¹ İbnü'l-Esîr İzzüddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdu'l-ğâbe fi marfeti's-sahâbe* (Beyrût: Dârü İbn Hazm, 2012), 270; Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 13a-13b.

⁴² Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 13b.

⁴³ Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 13b.

⁴⁴ el-Mâide, 5/95, 97.

⁴⁵ Trabzonî, *Câmi'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 13b-14a. Geniş bilgi için bk. Sadettin Ünal, "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 14-21.

edegeldikleri bildirilmiştir. Ayrıca Hz. Âdem'in meleklerle tavaf esnasında hangi zikri okuduklarına dair sorusu üzerine melekler: “*Sübhânellâh ve 'l-hamdülillâh ve lâ ilâhe ille 'l-lâhu ve 'l-lâhu ekber*” cevabını vermişlerdir. Daha sonra Hz. Âdem'in tavaf esnasında bu zikirleri yaptığı rivayet edilmiştir.⁴⁶ Bu muhavere hareketle Trabzonî Kâbe'yi tavaf edenler arasında ilk sırada melekleri zikretmiştir. İkinci olarak Hz. Âdem'in tavafını ele alan müellife göre o ilk Hind coğrafyasına indirilmiştir. Sonra yeryüzündeki ilk mabed olan Kâbe'nin inşası için görevlendirilip bunu yerine getirdikten sonra ilk haccını yerine getirmiştir. Trabzonî'nin zikrettiği rivayetlere göre o, ilk haccın çıplak ayakla tam yetmiş kez beyti tavaf etmiş ve bu tavaflar esnasında meleklerle mülaki olmuş, hac ibadetinin bazı inceliklerini kendilerinden öğrenmiştir.⁴⁷

Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih ve Hz. Şuayb'ın da Kâbe'yi tavaf ettiklerine dair rivayetleri değerlendiren Trabzonî'ye göre bu peygamberlerin hepsi Mekke'de vefat etmiş ve beytin civarında defnedilmişlerdir. Müellif ayrıca Hz. Nûh'un tufandan önce Kâbe'yi tavaf ettiği bilgisini vermiştir.⁴⁸ Mûsa ve Yûnus peygamberlerin Kâbe'yi tavaf ettikleri, Safâ ve Merve arasında sa'y ettiğinde Hz. Mûsa'nın Hz. Cibrîl ile görüştüğü rivayetler arasındadır.⁴⁹ Müellif Benî İsrâil'den Kâbe'yi tavaf eden peygamberlerin sayısı hakkındaki rivayetlere dayanarak bu sayının yetmiş beş veya bin olabileceği şeklinde yorumlarda bulunmuştur.⁵⁰

Meselenin devamında Trabzonî Kâbe'yi tavaf edenler arasında Zülkarneyn'i zikretmiş, onun kâbe'yi tavaf ederken Hz. İbrahim ile görüşüğünü veya Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Kâbe'yi imar ettikleri sırada Zülkaneyn'in de orada olduğu görüşüne yer vermiştir.⁵¹ Hz. İsa'nın kıyametten önce nüzul edip haccedeceği ve beraberinde yetmiş bin kişinin bulunacağını, bunlardan bir kısmının Ashâb-ı kehf olacağını rivayet etmiştir.⁵²

Trabzonî'nin eserindeki başlıklandırma sisteminde ikinci babın sonunda Hz. Peygamberin nesebi ile ilgili açıklamaları ilave ettiği fakat onun ecdadının isimlerinin açıklamasını üçüncü bölüme bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla ikinci babın bu son başlığıyla üçüncü babın içeriği birbirinin devamı niteliğindedir. Bu sebeple Hz. Peygamberin nesebiyle ilgili izahları üçüncü bölüm olarak incelemek daha uygun gözükmektedir.

Üçüncü bab: Bu bölümde ilk olarak Hz. Peygamberin Arap olup olmadığı, Arap kavmini sevmenin hükmü ve Kureyş'in fazileti gibi tartışmalarına yer verilmiştir. Ardından Hz. Peygamberin nesebinin temiz olduğuna dair izahlar getiren müellif, “*Ben Ademoğullarının en temiz en hayırlı ve en temiz olanlarından devirden devire, aileden aileye geçerek nihayet şu içinde bulunduğum aileden vücuda getirildim*”⁵³ hadisini zikretmiştir. Ardından; “*Ben Cahiliye döneminin herhangi bir kötülüğü bulaşmaksızın ana ve babamdan meydana geldim. Ben tâ Âdem'den babama ve anneme gelinceye kadar hep nikâh mahsulü olarak meydana geldim, asla zinadan meydana gelmedim*”⁵⁴ hadisini de hatırlatmıştır.⁵⁵ Daha sonra müellif Hz. Peygamberin, büyük dedesi Adnân'a kadar olan nesebini kesintisiz nakletmiştir. Bu isimler eserde Hz. peygamberden başlayarak şöyle sıralanmıştır: Hz. Muhammed, Abdullah, Abdulmuttalib, Hâşim, Abdümenaf, Kusay, Kilâb, Mürre, Ka'b, Lüey, Galib, Fihri (Kureyş), Malik, Nadr, Kinâne, Huzeyme, Müdrike, İlyâs, Mudar, Nizâr, Mead, Adnân.⁵⁶

⁴⁶ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 72-74; Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 14b.

⁴⁷ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 72-74; Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 14b.

⁴⁸ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 95-96, ; Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 14b.

⁴⁹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 128-129; Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 15a.

⁵⁰ Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 15b. Rivayetler için bk. Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 122.

⁵¹ Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 16a.

⁵² Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 16a; Rivayetler için bk. Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 129.

⁵³ Buhârî, *Menâkıb*, 23.

⁵⁴ Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye* (Beyrût: mektebetü'l-Meârif, 1990), 2/260.

⁵⁵ Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 17a.

⁵⁶ Trabzonî, *Câmi 'u 'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 17b-18b. Ayrıca bk. Abu'l-Abbâs Şihabuddîn Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb fi ma'rifeti ensâbi'l-'Arab*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1980), 435.

Trabzonî Hz. peygamberin nesebini oluşturan bu kimselerin ahiretteki durumlarına yönelik bazı tartışmalı meseleleri de eserinde zikrettiği görülmektedir. Konuya başlamadan önce Ebû Talib'in Hz. Peygambere maddi-manevi desteği sebebiyle azabının ahirette hafif olacağı rivayetlerini paylaşmış,⁵⁷ bundan hareketle Hz. Peygamberin baba-dedelerinin cehennemde olmayacağını, olsalar dahi azaplarının hafif olacağı yorumunu yapmıştır.⁵⁸ Bu konuda Hz. peygamberin geçmişteki ataları hakkındaki yorumları serdeden Trabzonî ilk olarak kendilerine herhangi bir peygamberin tevhid tebliğinin ulaşmadığı kimseleri zikretmiştir. "... Biz bir rasûl göndermedikçe azap da etmeyiz." ⁵⁹ Âyetini delil göstererek Hz. peygamberin nesebi içerisinde bu gibi kimselerin bulunduğuna dikkat çekmiştir. İkinci olarak Hanîf inancına sahip olup şirk içinde olmayan kimseleri zikreden müellif Hz. peygamberin başta anne ve babası olmak üzere ecdadından hiç kimsenin şirk ehli olmadığını belirtmiştir. Böyle bir yorumun ortaya çıkarması muhtemel sorunlarından biri olan Hz. İbrahim'in babası Âzer'in durumunu da irdeleyen müellif, onun Hz. İbrahim'in babası değil amcası olduğu görüşünü⁶⁰ tercih etmiştir.⁶¹

Üçüncü bölümden sonra Trabzonî Fevâid başlığı altında Hz. Peygamber'le ilgili bazı meseleleri incelemiştir. Sırasıyla bunlar: Hz. peygamberin babasının evliliği, âmine'nin Hz. Peygambere hamile kalması, Hz. Peygamberin doğumu esnasında zuhur eden harikulade olaylar, Hz. peygambere isim konulması vb. konulardır.

Resim 3: Câmi 'u'l-fusûl Risalesi'nin mündericât kısmı

⁵⁷ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 21/103.

⁵⁸ Trabzonî, *Câmi 'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 19a-19b.

⁵⁹ el-İsrâ, 17/15.

⁶⁰ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), 40.

⁶¹ Trabzonî, *Câmi 'u'l-fusûl* Süleymaniye, 1050.01, 21b.

3. *Câmiu'l-A'zam fi Esmâi Nebiyyi'l-Mu'azzam*

Eser Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymâniye Koleksiyonu, nr. 1032/5, vr. 10b. 63a'da yer almaktadır. Medenî bu telifinde farklı kaynaklardan istifade ederek Hz. Peygamber'in yedi yüz seksen üç (783) ismini zikretmiştir. Hz. Peygambere nisbet edilen isimler ve sıfatlar alfabetik sırayla incelenmiş, bu isimlere numara verilmiş ve ilk olarak "Ahmed" ismi zikrolunmuştur. Risalenin ferağ kaydında hicrî 14 Şaban 1191'de tamamlandığı anlaşılmaktadır.⁶² Medenî'nin bazı eserlerinde görülen ve kendi ismini temsil ettiği düşünülen üç "mîm" harfi bu eserinde de mevcuttur. Bu da eserin, onun hattıyla kaleme alındığına işaret etmektedir.

Müellif, risalenin girişinde pek çok eserden istifade ettiğini belirtmiş fakat bunlar içerisinde Şemseddin eş-Şâmî'nin (ö. 942/1532) *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fi s'ireti hayri'l-'ibâd* adlı telifini dikkate alarak onu ihtisar ettiğini belirtmiştir.⁶³ Medenî, eseri dört kısma ayırarak giriş kısmında eserin kaynaklarını tadat etmiştir. Birinci bölümde Hz. Peygamberin isim ve sıfatlarını bilmenin ehemmiyetine temas edilmiştir. Bazı isimlerin sadece ona ait olduğu, dolayısıyla bu isimlerin Hz. Peygamberden başkasına verilemeyeceği, bazılarının ise hem ona hem de diğer müminlere de ait olabileceği yorumu yapılmıştır.⁶⁴

İkinci bölümde Hz. Peygamberin; "*Benim beş isimim var*". hadisini zikreden müellif bu hususta farklı rivayetlerin varlığından bahsederek bunları izah etmiş, böylece konunun önemine vurgu yapmıştır. Üçüncü bölümde Hz. peygamberin isimlerini sıralayan Medenî her isimle alakalı âyet ve hadisleri dikkate alarak zikretmeye çalışmış bazen de şiirlerden istifade etmiştir. İsimlerin anlamlarını, Hz. Peygamberin niçin bu isimle veya sıfatla muttasıf olduğunu açıklayan müellif aynı zamanda isimlerin sarf/semantik yönlerine de açıklık getirmeye çalışmıştır. Bazı isimlerin Tevrat ve İncil'de geçtiğini zikretmiştir. Bazı isimlerin izahını yaparken de özellikle tasavvuf ilminin kavramlarından istifade etmiş hatta fâide başlıkları altında sûflerin ıstılahlarına yönelik sözlük mahiyetinde açıklamalar yapmıştır.⁶⁵ Dördüncü bölümde Hz. Peygamber'e verilen künyeleri zikreden müellif en sonda ise tüm isimleri alfabetik sırayla zikretmiştir.

Medenî bölüm başlıklarını, isim ve sıfatları kırmızıyla işaretlemiştir. Her sayfanın başında o sayfada açıklayacağı ismi kaydedip ona numara vermiş böylece okuyucuya kolaylık sağlamaya çalışmıştır. Açıklamalarda başvurduğu hadislerin sıhhat derecelerine yönelik de açıklamalarda bulunan müellif hadis zayıf veya uydurma olsa da yine de ondan istifade etme yoluna gitmiştir.⁶⁶ İsimlerin dilsel özelliklerine de vurgu yapan müellif kelimenin veznini, ism-i fâil veya ism-i meful oluşunu ifade etmiştir.

⁶² Muhammed Medenî et-Trabzonî, *Câmiu'l-A'zam fi Esmâi Nebiyyi'l-Mu'azzam* (İstanbul: Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, 1032/5), 63a.

⁶³ Medenî, *Câmiu'l-A'zam*, Süleymaniye, 1032/5, 10a.

⁶⁴ Medenî, *Câmiu'l-A'zam*, Süleymaniye, 1032/5, 10b.

⁶⁵ Medenî, *Câmiu'l-A'zam*, Süleymaniye, 1032/5, 30b.

⁶⁶ Medenî, *Câmiu'l-A'zam*, Süleymaniye, 1032/5, 30a.

Resim 4: Medeni'nin Câmiu'l-a'zam fi esmâi nebiyyi'l-mu'azzam Adlı eserinin ilk sayfası

Kaynakça

Bozkurt, Nebi. “Hâtüb. Ebî Belteâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997. 16/444-445.

Derman, M. Uğur. “İsmail Zühdi” (Eski). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. 23/124-125.

Derman, M. Uğur. “İsmail Zühdi” (Yeni). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. 23/125-126.

Dugaym, Seyyid Mahmûd. “el-Mahdûdât elletî kâbelehâ eş-Şeyh et-Trabzonî el-Medenî”. *el-Hayât Gazetesi*. 10 Eylül, 2009. Erişim, 13 Eylül 2023. <https://www.sauress.com/alhayat/55188>.

Ebî Şeybe, Ebubekir Abdullah b. Muhammed. *Kitâbu'l-musannef*. thk. Kemal Yûsuf el-Hût. 6 cilt. Beyrût: Dâru't-Tâc, 1989.

Ezrakî, Muhammed b. Abdullah b. Ahmed. *Ahbâru Mekke*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Duheş (Mekke: mektebetü'l-Esedî, 2015

İsfahânî, Rağıb. *el-Müfredât*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2009.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed b. Cemâlüddîn b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî (Beyrût: dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990),

İbn İshâk, Yesâr el-Muttalibî el-Medenî. *Sîratü'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-mezîdî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004

İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrût: mektebetü'l-Meârif, 1990)

- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fî marfeti's-sahâbe* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2012)
- Kalkaşendî Abu'l-Abbâs Şihabuddîn Ahmed b. Ali. *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi'l-'Arab*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1980),
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006),
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Câmi'u's-sahîh (Sahîh-i Müslim)*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Özkuyumcu, Nadir. "Hilf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998. 18/ 29-30.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981),
- Risâle fî Ehl-i Bedr*. İBB Atatürk Ktp. Osman Ergin, 297.9/967. 13b-48b.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân 'an te'vili'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 8 cilt. Kâhire: Merkezü'l-buhûsi ve'd-Dirâseti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2001.
- Trabzonî, Mehmed b. Mahmûd. *Şerhu Esmâ-i Ehl-i Bedr*. Süleymaniye Ktp. Atıf Efendi, 1768. 51a-124a.
- Trabzonî, Muhammed b. Mahmûd el-Medenî. *Câmi'u'l-fusûl ve'l-fevâid* (Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, 1050.01).
- Trabzonî, Muhammed Medenî. *Câmiu'l-A'zam fî Esmâi Nebiyyi'l-Mu'azzam*. İstanbul: Süleymaniye Ktp. Süleymaniye, 1032/5. 10b-63b.
- Ünal, Sadettin. "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 14-21.
- Yıldırım, Sefer. *Mehmed et-Trabzonî'nin 'Ucâletü'z-zâd fî şerhi Zühri'l-meâd fî mu'ârazati bânet Sü'âd Adlı Eseri (İnceleme-Tahkik)* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023).